

СЕЋАЊЕ НА БОЛ

(Криста Волф: *Авјусџ*, превела с немачког Бојана Денић, Радни сто, Београд, 2020)

Говорити о лику и делу немачке списатељице Кристе Волф значи говорити о највишем степену тензичног односа личности аутора и света према којем се одређује, најпре интимно а онда и својим поетичким деловањем на тај „свет“ који није ништа друго до стварност у којој дело настаје и стварност у којој се оно перципира у садашњости и будућности. Тај временски низ, дакле, као место укрштања ауторове перцепције мотивационог аспекта писања, његово објашњење разлога за тај чин и читалачке рецепције контекста те ауторске мотивације за писањем као и рецепције самог дела, свакако је једно од кључних места сагледавања значаја сваке литерарне поетике, а у случају Кристе Волф оно добија изузетну важност. Њен живот с једне стране и књижевни опус који је оставила будућности са друге, свакако ће бити повод за непрекидно вредновање односа литерарне и изванлитерарне збиље, који се у случајевима турбулентних биографија, а биографија Кристе Волф сигурно то јесте, често сагледава кроз питање о утицају личног, приватног живота аутора на дело које исписује. Чињеница да је Криста Волф живела у Источној Немачкој, да је била чланица Јединствене социјалистичке партије Немачке од 1946. до 1989, да се њено име доводи у везу с источнонемачком тајном полицијом, да су јој једни замерали недовољно критички однос према систему комунистичке Источне Немачке, а други је сврставали међу најзначајније немачке списатељице за време хладноратовске поделе света и касније, довољно је да саму личност ауторке узнесе до висине литерарног јунака којој испуњава странице каквог романа. И онда се поставља питање, а како тек пише особа са таквим биографским потенцијалом, животним искуством и какве фикционалне „светове“ ствара таква јунакиња нефикционалног света.

У издању „Радног стола“ и у преводу Бојане Денић објављена је кратка прозна збирка *Авјусџ*, тачније три приче Кристе Волф настале различитим поводима и у различито време. Приче „Август“, „Размена погледа“ и „Једног дана“ имају заједнички мотив – сећање.

„Како оно стварно постепено постаје нестварно...“, пита се ауторка у финалу приче „Једног дана“. Та упитаност би могла бити суштинска у тумачењу аутофикционалне прозе и записа који носи такав предзнак, а три приповетке збирке *Авјусџ* то свакако јесу. Настанак сваке од прича у збирци има јасан ослонац у животном искуству Кристе Волф. Прича „Август“ исприповедана је из перспективе класичног свезнајућег приповедача, а остале две написане су у првом лицу јединине женског рода и развијају непосредан, лични исказ главне јунакиње. Исповедна и евокативна језичка форма

приповетке „Размена погледа“ описује последње дане нацистичке Немачке, док прича „Једног дана“, настала поводом уједињења Комунистичке партије Немачке и Социјал-демократске партије Немачке, у истом стилском регистру поставља и развија феномен комунизма као лиминални простор између старог и новог поретка који ствара и изграђује своје јунаке у нефикционалној стварности, а литерарне ликове у причи. Вратимо се упитаности о загонетки трансформације стварног у нестварно коју покреће ауторка у причи „Једног дана“, реферишући у том конкретном простору приче и следећи њену законитост на друштвени поредак у времену које, развијајући се, догађаје из прошлости заклања сећањем на њих и нужно, у том процесу, фикционализује. У овој збирци Волфова је фикционализовала мотив болести, кривице и трансформацију „старог у ново“ у околностима измењеног политичког и економског система Источне Немачке. Биографски податак бележи да је са седамнаест година добила туберкулозу и да је била смештена у замак Калхорст недалеко од Болтенахгена на обали Балтичког мора. Та чињеница је литерарно транспонована у причи „Август“ и тај процес је замку Калхорст донео назив „дворац сушице“, а догађаји у њему који се буду описивали у причи биће обogaђени елементима готског романа и ноар поетике. Ветар који је „ту-као кишу о прозоре“ док се „трошно грање ломило са старог дрвећа које је почетком године било голо“ део је мизансцена који прати догађања у замку, развој болести код малих пацијента (јунаци и јунакиње ове приче су деца), односе међу њима и контекст послератног времена, болести, разорене породице, сиромаштво и неспокој. Франц Кафка је, пишући о фотографији, следећим речима сугерисао речитост затвореног ока: „Ствари се фотографишу да би се потиснуле из духа. Моје приче су један начин затварања очију.“ Дакле, насупрот фактографској слици, која директно посматрачу предочава статичан приказ, налази се алтернативна перспектива „спуштеног капка“, речитија и живахнија од директним погледом скенираног распореда на фотографији и то је перспектива писца који описује сећајући се или уводећи мисао о некој појави директно „у дух“, спреман да ту мисао сублимира у виши ниво њеног испољавања. Спуштени капак покреће дух и он је ништа друго до сећање на неки догађај, управо оно што чини писац, аутор или јунак приче који се у садашњости присећа догађаја из прошлости. А то чини Криста Волф у причама „Размена погледа“ и „Једног дана“ и то чини Август, јунак истоимене приче која отвара ову кратку збирку.

Прича „Август“ и почиње исказом о сећању. „Август се присећа“, читамо на почетку. То „присећање“ се одвија из перспективе садашњости, тачније неколико деценија после „времена којег се сећамо“, када је јунак био дечак који је чувао само магловито сећање на мајку и никакво сећање на оца и који је једног дана, захваљујући жени из Црвеног крста доспео у „замак“. Од тог почетног исказа у причи, паралелно се смењују прошлост и садашњост када Август више није дечак већ зрео човек, удовац, возач аутобуса који дане проводи са средовечним туристима у вожњи кроз познате пределе и – сећајући се. Онако како Франц Кафка исписује своје приче, не директно загладан у фотографију, већ оживљавајући је испод спуштених капака, на исти начин Августу није потребно да физички оде у „завичај“ или предео који сматра завичајем. „Он јасно види оно што жели“, у сећању, под оним Кафкиним спуштеним капком када фактографија оживљава и нефикционални свет добија обресе фикционалног. А онда

је све могуће – испричати причу у поступку двоструке темпоралности која вешто смењује план прошлог и план садашњег. У тој Августовој причи средишњи лик је девојчица Лило за коју знамо да је управо ауторка Криста Волф и њен алтер его Нели из романа *И дејџингсџиво, зар не*. У овој причи бол се манифестује најпре кроз физичку болест и позиционирају се мотиви меланхолије, страха од напуштености, непознатог новог које за дечака Августа представља и девојчица Лило и туберкулоза и ледена капела у коју одвозе малене покојнике само, за сада, без довољно јасног осећања кривице, тачније, испољеног овде само у обрисима личног, детињег страха једног дечака да није довољно добар за Лило. Кривица ће се већ у наредној причи „Размена погледа“ екстериоризовати као делимично освешћена позиција појединца у друштвеном, идеолошком окружењу. Испричана непосредно, у првом лицу јединине, она фикционализује фактографију дана повлачења пред савезницима. Већ уводна слика баке која се с осталима спрема да изађе из склоништа и која се пита о разлозима затечене ситуације, „шта је човечанство урадило да то заслужи“, припрема поље сусрета личног и колективног, интимног и идеолошког, драматичног односа „човечанства“ као целине састављене од супротстављених светоназора и појединца. У причи „Размена погледа“ то су људи уплашени пред неизвесном будућношћу, у збегу, сведоци раскомаданих телеса, физичке смрти под бомбама, једне немогуће, безизлазне ситуације између „ноћи са запада“ и „непријатеља с Истока“ када „На југу, где ће налетети једно на друго, код варошице Неуена, ватра пршти у небо“. И усред те физички манифестоване опасности, приказ немачког војника подврнутих рукава беле поткошуље, пред чесмом, док се пере и изговара: „Фирер је мртав, као што би добацио: Леп дан данас.“ И даље, пише Криста Волф, „више од сазнања да је човек говорио истину, запрепастио ме је његов тон“. Пред равнодушношћу тог тона, пред приказом смрског тела животиње, јунакиња приче „Размена погледа“ осетиће кривицу, а пред логорашима-комунистима, који попут приказа стоје на ободу шуме најпре ужасавајући страх све до физичког сусрета с њима, када је осетила кривицу због властитог одклона од човека и његове туге. „Нисам била расположена за разговор с логорашем који је ноћу седео с нама крај ватре, који је носио наочаре од искривљене жице и ту нечувену реч комуниста изговарао као да је то реч из свакодневне употребе... А најмање сам од свега хтела да знам за тугу и пренераженост којом је упитао: Па где сте живели свих ових година?“ Ова завршна сцена тако постаје савршено мотивисан пандан уводној која у средишту има баку и њену упитаност, шта је човечанство урадило да заслужи сву ту патњу. Између те две сцене, као између два пола, догађајност физичког бола пред страхом од нестајања и смрти, пред приказима страдања људи и животиња, трансформисаће се поступно у метафизичку бол покренути осећањем кривице. Идеологија Источне Немачке, комунизам као рез између старог система и новог доба, као тематско средиште приче „Једног дана“ покренуће у сећању даљу упитаност над судбином човека детерминисаног друштвеним оквиром. „Градоначелник, чији је мандат био одбројан, зато што на вишим инстанцама његова фина разлика између члана НСДАП и нациста није била прихваћена – градоначелник ју је научио шта је правда. Не, наиме, одмах, исти третман за све, већ повластице за оне тренутно на власти: у оно доба за велепоседника Ота Милера, данас за обућара Вилхелма Зела.“ И тако стварно у једном систему

постаје нестварно у другом, као кад фактографија једног времена пропуштена кроз сећање постаје фикција, овде, у овој збирци о одрастању и спознаји бола, спознаји и увиду у структуру човека и слике времена које „треба да изгради нови поредак“ – како је гласила тема писменог састава који је јунакиња требало да напише. И написала га је, та јунакиња приче „Једног дана“, Криста Волф. Август ће се, док вози туристе у обилазак и сећа се, запитати о разлозима и сврси сећања. Из позиције времена садашњег, у којем се сећа прошлог, њему се то сећање чини болним увидом у неуспех, неуспешним билансом властитог живота. „Исплати ли се сећање. Шта му се уопште велико десило да би се сетио.“ Међутим, структура ове кратке збирке, коју је формирао издавач Зуркамп, мудра је. Ретроспекција креће од тренутка садашњег, прва у збирци је прича „Август“, написана 2011. док ауторка болује (умреће само неколико месеци касније), а онда следе приче написане седамдесетих година двадесетог века. Те две потоње покренуће механизме преиспитивања све до директно изложеног осећања кривице. Међутим, у лику дечака и касније одраслог човека Августа, у причи насталој непосредно пред смрт, Криста Волф показује да тај бол и кривица, с временом освећена, истовремено смирују и олакшавају јасније сагледавање прошлости из позиција садашњости. Јер Август је, ипак наслућујемо, задовољан својим животом. Кад доведе туристе испред хотела, док снег веје и мења обресе Берлина, и док стоји испред врата стана у којем га не чега нико, он „осећа некакву захвалност зато што је у његовом животу постојало нешто што би он, кад би то могао да изрази, назвао срећом. Отвара врата и улази.“ Тада добијемо одговор на питање о исплативости сећања. Три приповетке збирке *Август* дочарале су нам механизам аутофикције који у случају Кристе Волф није само литерарни поступак, већ много више од тога – комуникативни начин изласка из болног и кривицом омеђеног опстајања у свету.